

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Triapostolatus Septemtrionis

Caesar, Philipp

Coloniæ Agrippinæ, 1642

Annotaciunculæ in hanc Editionem.

urn:nbn:de:hbz:466:1-43650

*Annotaciunculæ in hanc
Editionem.*

IN editione vitæ horum Sanctorum non commendabo nisus & labores meos, de quibus nemo rectius iudicat, quàm qui ipse expertus est: de diligentia autem & fide mea hoc testor, quòd vtramque summam adhibuerim, in id omni studio incumbens, vt non dicam sine fraude, sed sine etiã *αὐτοφρονήσει*, proprii iudicii sapientia, purè & incorruptè vetustus ille Hamburgensis Ecclesiæ Codex, hæctenus priuatis tenebris obrutus, in lucem publicam prodiret. Itaque nec in Verbis, nec in rebus, quicquam vel addidi, vel detraxi, vel imutavi, sed omnia vt sunt reliqui: exceptis illis, quæ omnium iudicio & consensu necessariò rectificanda erant. Est enim liber hic pulchrè quidem & legibiliter scriptus, sed mendis & erratis scriptorijs passim refertus; quæ relinquere, & deinceps in his notis corrigere, totum librum fœdasset, annotationes protraxisset, & tanquam inanis ac superfluous labor omnibus, scio, prudentibus lectoribus displicuisset. Ea igitur pro modulo meo sustuli. Reliqui tamen multa alia, quæ, vt Latinus & tersus esset sermo, qui tamen hæctenus pro temporum illorum ratione optimus est, limam merebantur: quia verò in veterum, etiam eruditorum, vsu erant, atque etiamnum hodie ferè sunt,
ab ijs

ab ijs abstinui manus. Circa res autem ipsas, siquid declaratione aut consideratione dignum occurrere videretur, ad has notas reieci, & in gratiam lectoris impendi. Spero, vt in edendo hæc diu desiderata multis gratus ero, sic in obseruando quædam neminem me læsurum.

Nota Verbales, generales.

1. **C**VM Vita S. Ansgarij Capitulis & Rubricis distincta esset, ego Vitam S. Willehadi, & Vitam S. Rimberti, similiter distinxī, vt & lector continuo opere non nausearet, & citationes à nobis alijsque commodius fieri possent. In quem finem etiam lemmata illa marginalia addidi, vt vbiuis oculis faciliè occurreret quod quæreretur.

2. De nominibus trium horū Sanctorum sic inuenio & iudico. Nomen S. Willehadi semper vno modo sine variatione scriptum est, & adhuc hodie Bremæ ita pronunciat. ur.

Nomen autem S. Ansgarij variè in hoc libro scribitur: aliquando per K. Anskarius: aliquando per C. Anscarius: aliquando per CH. Anscharius: aliquando per G. Ansgarius. Vltimam hanc scriptionem puto genuinam esse, & literam G. Gallico more pronunciarī vt SCH; quæ pronuntiatio in hodiernum vsque diem Bremæ vsitata est, vbi absorptâ primâ syllabâ dicunt Sent Scharies, Kirch / stras / Thor / ic. & inde profluxit, vt qui-

quidam per sch scriberent, quod planè à Gallica, qualis hæc est, voce abhorret.

Nomen etiam S. Rimberty aliquando hic scriptum est Rembertus, quod Baronius, Haræus, Lippeloo, & alij retinent: quia tamen in toto textu perpetuò scribitur Rimbertyus, ego illud non mutare, sed retinere malui, vt ostenderem antiquam illius seculi prononciationem. Hodie Bremæ vtramque literam E I coniungunt, & contractâ voce Sent Reimer dicunt.

3. Vitia scriptoria quæ sustuli, eiusmodi ferè sunt: tempto, dampno, pro tento, dampno: nuntio, negotium, pro, nuncio, negocium: Dioecesis, pro, Diœcesis: Reuerentissimus, pro, Reuerendissimus: Parochia, pro, Parochia: pulcher, sepulchrum, pro, pulcer, sepulcrum: mi domina, pro, mea domina: fortuitu, pro, fortuito: pacior, pocior, toctius, pro, patior, potior, totius: scola, pro, schola: pyrata, pro pirata: & similia quàm plurima.

4. Correxì etiam Idolatria, pro, Idololatria: est enim *ἰδωλία λατρεία*. Item Kalenda, quod in singulari numero non dicitur, sed Kalendæ, arum, in plurali: nolim etiam per K scribere, cum sit in Latino Calo, as, ate, id est, interpono, sicut dies ille bissextilis ex quatuor annorum sex horis confluens in Februaria interponitur seu intercalatur: vox certè Græca non est, quod Proverbiū, Ad Calendas, Græcas,

cas,

cās, ostendit; quia Græci vocem illam non habent. Item illud, Quilibet, quælibet, pro, quidam, quædam, quod nimis frequens in hoc scripto est.

5. Reliqui etſi minùs Latina, tunc tamen & nunc, præſertim Eccleſiaſticiſ uſitata: ſibi, pro, illi: illi, pro, ſibi: innotuit, pro, notum fecit: beniuolentia, pro, beneuolentia: quatinus, pro quatenus: quatinus, pro, ut: Pſalterium, pro, Pſalmo: artiùs, pro, arctiùs: & vocem omnimodis, pro omnimodo, ubique retinui, quia tum uſitata, & hodie fortè non omnino barbara eſt, q. omnibus modis diceretur, pluraliter, quod alias ſingulariter q. omnimodo dicitur.

6. Inter cætera etiam hoc mihi mouendum uidetur, quòd hinc inde Coniunctiones aduerſatiuæ, vel, ſiue, ſeu, pro copulatiua, &, inueniuntur: ut longè vel prope, pro longe & prope; Coëpiſcopis, Presbyteris, ſeu cæteris Eccleſiaſticiſ Ordinibus; Principibus, Ducibus, ſeu Comitibus; vel cunctis Chriſtianiſ Dei fidelibus; pro, &, atque. & ſimilia, quæ cum hac admonitione reliqui.

7. Frequens eſt in hoc opere, infinitiuos Actiuos pro Paſſiuis ponere; ut, curauit hic interſerere, pro, interſeri: in literis inſtruere iuſſit, pro, inſtrui: priuilegia iuſſit deſcribere, pro, deſcribi: præcepit eum erudire, pro, erudiri: & ſimilia, quæ intacta reliqui, quia aliqua ratione adhuc tolerabilia ſunt

sunt, & interpretatione iuuari possunt.

8. Obseruandum etiam est, in hoc opere frequenter Plusquamperfecta Coniunctiui pro Præsentibus poni, sic: quatenus Legatio crescere in Gentibus potuisset, pro, posset: item debuisset, pro, debeat: cœpissent, pro, cœperint. Ex aduerso: impleret, pro, impleret vel impleuerit: redimeret, pro, redemerit: præpararet, pro, præpararit: haberet, pro, habuerit; & similia, quæ cum hac admonitione reliqui.

9. Inuenias etiam non rarò Deponentia Passiue posita; vt conaretur, protestarentur, & similia, quæ non expunxi.

10. Placitum frequens est, pro Consilio & Consultatione, in qua quid omnibus placeret, & quærebatur, & inuentum promulgebatur, quod adhuc hodie apud Belgas Placatum dicitur, apud nos Patentum, quia in patenti & plana forma describitur vt templorum, portarumque valuis, & aliis tabulis affigi possit ad publicam notitiam: ideo Placiti vocem semper Maiusculâ scripsi, vt Lector de singulari significatione moneretur.

11. Missus etiam pro Legato, frequens in hoc opere est; sicut nos Germani adhuc dicimus, *Ein gesanter* / à mittendo: etsi autem Legatus, à legando, quod idem est atque mittere cum mandato, nil aliud sit quàm Missus in hoc tamen opere ita ferè distinguuntur, vt Legatio ad Euangelij prædicationem

tionem, Missio verò ad alias res externas applicetur; ideò & has voces maiusculis lectoris gratiâ scripsi.

Notæ Verbales in Vitam S. VVillehadi.

12. Cap. 2. §. *Accessit.* Rex Angliæ, à quo S. Willehadus veniam ad Frisios Euangelizandi causa eundi impetrauit, appellatur Alachrat, Zachar. autem Lippeloo, & Franc. Haræus in Vitt. SS. 8. Nouembris, eum appellant Alachintum.

13. Cap. 3. §. *Nam &.* Illi voci, Nam, aliquis superscripserat, Tunc: quorum vtrunque quidem verum est; ego tamen malo ipsum primum textum retinere, quia nullum incommodum habet, & causam alteram reddit, præcessit enim prior, cur S. Willehadus diu isto loco manserit.

14. Cap. 3. 4. 5. 6. S. Willehadus ex Angliâ soluens & in Frisiam appellens, primum venit Docyncyrcam in pago Hoftracha, vbi olim Dominus Bonifacius Episcopus martyriatus erat; Franc. Haræus appellat Dockinge, hodie dicitur Dockum: hoc Zachar. Lippeloo totum omisit. Inde venit trans fluuium Loucke in locum Humarcha: illi fluuium Lauinca, & locum Huchmarcke appellant. Inde venit in Thrianta: illi Drentiam appellant; hodie adhuc Drente dicitur. Inde venit in VVigmodiam, quod omnes habent: quæ autem VVigmodia sit, adhuc compertum non ha-

non habeo; puto tamen ex huius historię lectione, esse tractum illum trans Visurgim Saxonicum, qui iam Verdensem & Bremensem Episcopatus habet.

15. Cap. 4. §. *Inde.* Illud, potuissent, relinquendum est, & non scribendum, possent: non enim consenserunt eius prædicationi, sed eum eiecerunt ex finibus suis.

16. Cap. 7. §. *Qua,* & §. *Siquidem.* Aliquis finalem syllabam, gen, ascripserat, sic: Vtriustringen, Cibhriustrigen: sed ego priorem scripturam retinui; quia illa terminatio, gen, non est antiquorum Frisonum sed noua.

17. Cap. 8. §. *Quo facto.* Aliquis in voce, Langobardorum, supra a scripserat o, vt Longobardorum esset: sed vetus scriptio videtur melior, quia ex duabus Germanicis vocibus nomen compositum est, lange Wârter / à longis barbis sic dicti. Nisi malis à genere armaturæ acutæ, bipenni, Von einer Langen Warten / deducere, quam nos adhuc à splendore ferri, eine Helle Warte / appellamus: instrumentum enim minutissimum quo ligna findimus, asciam, quam aliqui ein Weil dicunt, adhuc vocamus eine Warte. Vtrouis modo deriuus, semper à lang est: à Latino enim, longus, non facillè deduces, quia diuersarum linguarum voces, etsi aliquando, non commodè tamen in vnâ compo-
hantur.

18. Cap. 8. §. *Quique.* Hic aliquis ex illo;
○ inclau-

inclausus, a raserat, vt esset, inclusus; sed ego retinui prius.

19. Cap. 9. §. *Posthac*. S. VVillehadus vocatur speculator deluper intentus; hodie dicitur Superintendens: quod nomen Nouatores nostri libenter vsurpant loco nominis Episcopus. quod etsi in Scripturis Sacris exrat, ex odio tamen Catholicorum illi refugiunt.

20. Cap. 8. §. *Nisi*. Illi voci, valitudines, quæ vtrunque valetudinem, secundam & aduersam significat, aliquis præscripserat in, vt esset in valiudines; quo opus ob dicta non fuisset: siue etiam valetudo, siue valitudo dicatur, perinde est; malim tamen à valere valetudo dicere. nihilominus cum reliquis reliqui.

21. Cap. 11. §. *Posthac*. Pleccateshem: nunc dicitur Plexem, quasi Pleccensee; & est ibi in Visurgi, infra Bremam & nouum eorum portum Fegefack, secura nauium statio.

22. Cap. 11. §. *Quorum*. Plebs, quæ parere videbantur. Aliquis illud n̄ superius & inferius induxerat, tanquam abundans: sed videtur bene posse in plurali retineri; cum Plebs Collectiuum sit, aut sic: Quæ, scilicet plebes, parere videbantur. habebat enim sub se plures, vt supra patuit.

23. Cap. 11. §. *Noli*. Noli me auocare. Hic aliquis superscripserat syllabam re, qui legere maluit reuocare: sed perinde est, retineo prius.

24. Cap.

24. Cap. 13. §. *Reuera*. Hinc translati. Ergo describit hic S. Ansgarius illa potissimum S. VVillehadi miracula, quæ post eius obitum contigerunt; & quidem illa, quæ post secundam eius translationem, ab anno Christi 860. vt cap. seq. 14. patet. Nam & quædam miracula statim post mortem eius contigisse supra. cap. 12. auditum est.

25. Cap. 14. §. *Et sicut*. Ista vox, quæ, in posteriore sui parte rarsa erat; fuerat enim, quæque; & rectè, vt textus & sensus ostendunt.

26. Cap. 15. mirac. 4. §. *Porro*. Illud, n, in perungente, aliquis radere cœperat, vt esset, perurgente; & non malè: est enim scriptoria menda.

27. Cap. 15. mirac. 4. §. *Hanc*. Illam vocem, Hanc, quidam raserat, vt esset, Hac, scilicet audita miraculorum virtute: sed minus rectè, vt ipsa loci inspectio demonstrat.

28. mirac. 11. §. *Ultra*. Vltro scriptum erat; sed debet esse ultra: Vltro enim causandi Aduerbiū est, & significat quod non extraneo, sed interno principio spontaneè mouetur; Ultra verò Aduerbiū est loci, & significat Porro, ex hoc loco in alium tendens, vt hic.

Nota Verbales in vitam. S. Ansgarij.

29. In descriptione Capitulorum Vitæ S. Ansgarij, cū ad numerum Capituli septimū deuentum esset, error à scriptore in numero

commissus erat, qui pro septenario senarium repetierat, necessarioque corrigendus erat; quia in ipsa re nihil immutat, & totius macula libri fuisset.

30. In Præfatione §. *Inter*. Sentimus quid amiserimus & quid dolere debeamus: pro quod, rectè me scripsisse puto.

31. In Præfat. Vitæ S. Ansgarij est hic §. Nos itaque inter formidolosa pericula suspirantes, licet multiplicia mala tēporaliter timeamus. diuinum tamen adiutorium nobis licet indignis non defuturū credimus (Verba sunt Filiorum & Discipulorū S. Ansgarij, querelas super eius morte fundentium, ad Patres & Fratres Corbeiensēs, vnde S. Ansgarium acceperant.) Hunc §. aliquis suā manu sic correxerat: Nos itaque inter *hæc* formidolosa pericula suspirantes, licet multiplicia mala temporaliter *teneamus*, ad diuinum tamen nobis *subsidium* *recurrendum* *scimus*, & *misericordiam* eius nobis licet indignis non defuturam credimus. Quod annotare volui, si fortè hic Codex Copia sit alicuius prioris Autographi, in quo sic habeatur. Quod tamen non existimo propter plura talia, quæ diuersis manibus à Lectoribus pro suo cuiusque arbitrio sic adscripta postea sequentur. Et hic emendator videtur phrasin corrigere voluisse; quæ tamen pro temporum istorum ratione, & adhuc satis bona est: quis enim illud; diuinum nobis adiutorium non defuturum credimus;

dimus; etiamnum reprehendat? Meo igitur iudicio ipsum textum huius primi scriptoris retinendum censeo: præsertim cum ille ab annotatione hac nihil diuersum contineat. Totum n. est querela de S. Ansgarij morte: hæc sunt illa mala, quæ eos premunt, & quæ deflent; quibus addi possunt & illa, quæ ipsorum ouile destitutum pastore inuadere possent.

32. Cap. 1. in fin. Humanâ subripiente fragilitate. Aliquis in margine adscripserat, sur repente, quod commodius videtur, ego scripsi, subrepente.

33. Cap. 2. §. *Sicquid*. Vbi de Ansgario adhuc puero scriptum est: Omni postpositâ leuitate compunctionis diuinæ cœpit amore languescere: aliquis pro, compunctionis, in margine adscripserat, consolationis; sed prius illud rectius est, quia B. Mater Domini, vt est in præcedente capite, eam compunxerat potius, quàm consolata erat, dehortans nempe à vanitate huius mundi. Et postea cap. 4. in fin. hæc vox compunctionis expresse circa eandem materiam habetur.

34. Cap. 2. §. *Circa*. In his verbis: Circa sedentes (scilicet viginti quatuor Seniores) splendor similis arcui nubium tenebatur: aliquis illud, tenebatur, correxerat & fecerat, tendebatur. Ego existimo illud, tenebatur, retinendum esse, quia in primo textu est, & nihil incommodi habet. Etsi enim splendor ille instar iridis circa sedentes, tendi, possit

dici; commodè tamen etiam, teneri, hoc est, consistere & esse, dici potest.

35. Cap. 6. in princ. Herioldus Rex Daniæ. Quidam Arioldum, quidam Arialdum scribunt: cum hoc S. Ansgarius primùm in Daniam venit, tamquam eius moderator & sacrorum minister. Vid. Baron. ad ann. Chr. 826. num. 26. vbi plura. Io. Adolph. Cypræus in Annalibus Episcoporum Slesuicensium cap. 1. eum Haraldum vocat: à quo prima semina Christianæ Religionis, in Dania & Septentrione iacta sunt; qui tamen postea teste Saxone apostata factus est. Aliter etiam Klagus dicitur.

36. Cap. 6. §. *Qui sperans*. Prosperans, fortè legendum est, suspicans. Reliqui tamen illud, sperans: cum & Poëta dixerit; Tantum sperare dolorem, pro expectare seu timere.

37. Cap. 6. §. *Erat autem*. & cap. 7. §. *Cum itaque*. Frater Monasterij Corbeiensis, qui primus cum S. Ansgario in Daniam iuit, nomine Audbertus, in textu fere semper scribitur Authbertus, qui in recensione Capitum supra, Audbertus scriptus erat: quæ postrema scriptio, cum melior videatur, quasi sit Audebertus, aut pronunciatione Belgica Aldeberrus, à me retenta est. Gauthbertum autem cap. 12. & seqq. ita per th semper retinui; dictum quasi Goltbarr.

38. Cap. 10. §. *Cum graui*, Rex Suediæ
qui

qui hic Bern appellatur, aliàs etiam Biornius dicitur: quod idem nomen est, iam Germanicam, iam Latinam nomenclaturam sapiens. Vid. Cyprium cap. 1. Annal. Episcop. Slesuicenf. pag. 11. Eidem ibidem Herigarius noster Hirtgerius dicitur.

39. Cap. 11. in fin. Quidam in margine adscripserat, hic: quam voculam, vt impertinentem, in textum intrudere nolui. Fortè liber cum ab hoc notatore legeretur in Thurholt fuit.

40. Cap. 17. §. *Ipsè est*. De Christo Domino, qui scemina bona sua pauperibus in eleëmoly nam eroganti, domi omnia restituerat, sic scriptum est: *Ipsè est omnibus sufficiens, omnibus indiget*. Si hic in voce omnibus indiget, non est menda scriptoria, pro, *nullius indiget*; sic accipiendum videtur: ipse in persona pauperum suorum indiget; iuxta illud: *Quod, vel Quantum, εφ' ὅσον, fecistis vni de his Fratribus meis minimis, mibi fecistis*. Matth. 25. 40. Et istam beneficentiã Christus non in futuro tantum, sed in hoc etiam seculo largiter compenaturus est; quod sic promisit: *Omnis qui reliquerit domum, - - - aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. Matth. 19. 29. Quod exemplum viduæ Sareptanæ nobis comprobatur, quæ pugillum farinae & paullulum olei, de quo ultimo cum filio suo comedere & deinde mori volebat.

Prophetæ Eliæ esurienti & petenti impendit; & iuxta verbum Domini non defecit ei farina & oleum vsque dum annonæ caritas defineret, & Deus pluuiam daret 3. Reg. 17. 12.

41. Cap. 19. circ. princ. Aliquis ad ea verba, vnde ei solatium facere posset, adscripserat, subsistendi: sed illa vox interpretationis tantum est non textus. Adscripserat ille idem in margine ad proximè sequentia verba, Quo Legationis suæ mandata melius adimplere posset hæc verba; Et quia in hac Prouincia Cellam nullā habebat huic Legationi congruam: quod etiam ad textum non pertinet, & à me ommissum est. Solatium autem hic non tantum subsistendi, sed generaliter quoduis intelligi, facilè ex ipsis his verbis videas; Quo Legationis suæ mandata melius adimplere posset: quæ non tantum subsistendi locum, sed quoduis aliud subsidium significant. Atque ita supra cap. 11. in fin. duæ assignantur causæ, cur S. Ansgario ab imperatore Ludovico Cella Thurcholt data sit: prima propter barbarorum sæuitiam, vt refugij locum haberet: secunda propter paruitatem Dioceseos Hamburgensis, quæ ei sumtus necessarios suppeditare nequibat.

42. Cap. 19. in princ. Ludovicus Imperator. ille qui Bremensem Episcopatum S. Ansgario in solatium adiecit, dicitur Senior; cum in rubrica superiùs Iunior dictus, & reuerà patre suo Ludovico iunior esset. Quid hic sentiam?

sentiam? Puto eum esse ætate iuniorum, utpote antecessoris sui patris Ludovici filium successorem: sed Senioreni dici honorificè, honoris titulo; ideo non dicitur, Senior Ludovicus, hoc enim stare non posset, sed Dominus & Senior noster, hoc est, noster Antecessor & Princeps.

43. Cap. 22. §. *Audite Insula*. Aliquis super me, meæ, & mei, scripserat te, tuæ, tui, respiciens sine dubio ad sequentia, in quibus ita est Sed te, pie Lector, Pronominis hæc variatio mouere non debet: prius enim; Dominus ab vtero vocauit me; B. Adalhardus de se dicit: posterius autem, Et posuit ostium quasi gladium, de S. Ansgario. Quod autem subiungitur; verbum hoc, *Audite, Insula* ad S. Ansgarium dictum esse; hoc verum est, sed ita, ut Beatus Adalhardus illud quidem ad S. Ansgarium dixerit, sed de se loquens, qui voluntatem Dei de his Insulis ei aperiat.

44. Cap. 23. §. *Aduenientes*. Illud, & qui cum eo erant, ego adieci, ob vocem, Aduenientes quam corrigere nolui; quia postea vidi & alios cum eo venisse, non ipsum fuisse solum.

45. Cap. 24. §. *Quare ergo*. Post illud, suscipiebant, aliquis scripserat hæc verba: Nam multæ interiarent insidiæ, & piratarum infestatione periculosum valdè nobis iter illud factum est, quæ nolui textui interserere, sed de eis hic potiùs monere.

46. Cap. 25. §. I. Post illud, quicumque vellet,

O 5

let,

let, aliquis interferendum censuit hoc; sine contentione: quod etiam moneo. Ibid. §. *Cui*. Post alterum, adiecit quidam, cum domo.

47. Cap. 27. §. *Cum iam*. Post, corde, aliquis adscripserat, expauescens: quod mihi videtur omitti posse, quomodo à primo scriptore omissum est. Ibid. §. *Ecce naues*. Post, delebunt, quidam adscripserat; Quæ ergo nobis erit spes? quod abundare iudico. Ibid. §. *Nobis*, Post, Danorum, quidam addiderat, præterito anno: quod mihi omitendum videtur, cum non constet, an eodem anno factum sit.

48. Cap. 30. §. *Studebat*. Aliquis hic adscripserat: ipse sibi in oculis suis; & videbatur quia taliter abstineret. de quo monere volui: ego textum retinui.

Nota Verbales in Vitam S. Rimberti.

49. Initio Prologi, transtuli illam Coniunctionem, &, ex loco vbi abundabat, inter vitam, & cum omni, ac transtuli eam ad, quæ officij, vbi desiderabatur.

50. Cap. 2. in fin. iam sequi incipiamus: id est, iam incipiamus facere aut scribere ut sequatur.

51. Cap. 11. Vbi nostrum exemplar habet, Luitbertus Mogoriensis Archi-Episcopus, Zachar. Lippeloo & Franc. Haræus in vit. SS. scripserunt, Luitbertus, 4.

Februarij.

Nota

Notæ Verbales in appendicem.

52. In fine Decreti Papæ Pascalis, in Anathemate, omiſſa particula, &, omnem ſenſum turbabat, quam idcirco adieci, ſic: & his vel cooperatoribus eorum, intellige laborantes in fide propaganda per Septentrionem.

53. In fine Epistolæ Sergij Papæ ad Hogerum Archi-Epiſcopum Hamburgensem, interiecta est vocula, tu, ſic Sergij Summi Pontificis & vniuerſitatis tu Papæ VIII. Iſtam omiſi, quia omninò redundat, & ſcriptorum mendum eſt.

Notæ reales in Vitam S. VVillehadi:

54. Cap. 1. Sanctum Anſgarium ſcripſiſſe Vitam S. VVillehadi, clarum eſt ex cap. 13. in princ. vbi ipſe ſuum nomen exprimit, & ad vniuerſos per orbem fideles ſcribit

55. Cap. 10 §. *Ædificauit*. Illa ædes, quam ædificauit S. VVillehadus, in hodiernum vſque diem ſalua ſtat: niſi quòd à loci Magiſtratu A catholicis in Lupuli domum mutata eſt, iſt zum hoyffenhaus gemacht / & hac quoque iam voce dicitur; qualis domus antea fuerat inferius ambulacrum in ipſorum Curia, quod etiamnum antiquum nomen apud plebem retinet. Fuit etiam antè ædem hanc inter illam & ſummam Baſilicam, proximè ſtratum publicum, profundus puteus à Sancto Viro conſtructus; qui ab eo hucusque S. VVille-

VVilleshadi fons seu puteus, S. Willhadis
 Good oder Pils / appellatur: hic à multis cre-
 ditus est, experimentis quoque compertus,
 febres aliosque morbos aquæ suæ potione
 miraculosè curare, quod famâ istic loci ad-
 huc vulgatissimum est; & ego noui aliquem,
 qui eius aquæ haustu liberaliore à vehemen-
 tissimâ & tantum non lethali febre continuâ
 causticâ subito conualuit.

56. Cap. 11. in fin. & 12. post princ. dicitur,
 quòd S. VVilleshadus sepultus sit in ea Basili-
 ca, quam ipse ædificauerat, & postea trans-
 latus in alteram Basilicam temporibus suc-
 cessoris VVillerici Episcopi: Adamus autem
 Bremensis Canonicus ait; S. Ansgarium trās-
 tulisse Corpus S. VVilleshadi in matricem Ec-
 clesiam B. Petri Apostoli ab illo Australi O-
 ratorio, quò deportatum erat à VVillerico,
 citante Baron. ad ann. Chr. 858. num. 16 vide
 etiam Crantz. Metropol. lib. 1. c. 41. Ipse S.
 Ansgarius ait in fin. miraculorum S. VVille-
 hadi: Se Corpus S. VVilleshadi, quod iam
 tunc à loco requietionis suæ in alteram trans-
 latum fuerat Basilicam, in nouâ quam tunc
 dedicabat, collocâsse Basilicâ. Hic sciendum,
 S. VVilleshadum ædificasse ligneam Basili-
 cam, quam VVillericus lapideam fecit, & i-
 dedò Corpus S. VVilleshadi in Australe illud
 Oratorium, quod fecerat, transtulit: vnde S.
 Ansgarius illud retulit in Summam illam &
 lapideam Basilicam, quæ hæctenus indedicata
 fuerat,

fuerat, & ipse dedicauit, vide Adamum, Crantzium, Durium, & vitam S. VVillehadi cap. 21.

57. Cap. 14. notatur tempus quo S. VVillehadi miracula illa post mortem eius inceperint, annus Christi 860. Adamus autem Bremensis loco prius citato ponit annum 861. Quæ quidem parum differunt: sed cum reprehendat Baronius Crantzium, quòd annu Consecrationis S. Ansgarij, in Archi-Episcopum, teste Adamo Bremensi, 862. produxerit vno anno in 863. & ex eâ causâ reprehendat, quia dicti Autoris (Adami) antiquitas præferatur, quâ ille sibi fidem maiorem conciliet; cur non & nos S. Ansgarium tanquam Vitæ & Miraculorum S. VVillehadi Autorem ab antiquitate & *autoflav* Adamo præferamus. Vid. Baron. ad ann. 832. num 7. in fin.

58. Cap. 17. mirac. 10 Confirmatur, quod Baronius ad ann. Christi 858. num. 16. ex Adamo Bremensi citat: Si temporum, inquit, seriem diligenter computemus, ipsum est tempus, quo in Saxoniam translatio S. Alexandri contigit. Ipsum scilicet tempus, quando post translationem Corporis S. VVillehadi in summam Basilicam miracula frequentia fieri incipiebant: inter quæ & huius S. Alexandri mentio est. Quis autem hic S. Alexander fuerit, vnde, a quo, quò, & cuius autoritate translatus sit, vid. Baron. ad ann. Chr. 855. num. 28.

Nota

Nota reales in Vitam S. Ansgarij.

59. De hactenus desideratâ Vitâ S. Ansgarij, sic benevolus Lector habeat. Trium horum Sanctissimorum Episcoporum, VVillehadi, Ansgarij, & Rimberti, Vitæ olim non ut hic in nostro Hamburgensi Codice coniunctim, sed separatim extiterunt. Vnde factum, ut extantibus S. VVillehadi, & S. Rimberti vitis, ex quibus Haræus, Lippeloo, Menardus, Vastouius, verbotenus omnia desumserunt, quæ de eis tradiderunt, S. Ansgarij Vita etiâ à diligentissimis veteris historiæ inquisitoribus putata sit amissa, quandoquidem in ipsorum manus venire non potuit, nec de ipso aliud scripserunt, quàm quod ex Vitâ S. Rimberti eius Discipuli & successoris, Adamo Bremensi, alijsque Saxonice scriptoribus Cranzio & Surio, carptim excerpere potuerunt. Et hoc Cæsari etiam Baronio accidit, qui non semel de hac iacturâ conqueritur. Ad ann. Chr. 826. num. 37. sic de hac re scribit: *Res gestas S. Ansgarij scriptis mandatas esse à S. Rimberto eius discipulo & in Ecclesiâ Successore, auctor qui res ipsius S. Rimberti conscripsit testatur: sed quod sciamus non extant; pauca verò tantum de eo in vita eiusdem S. Rimberti scripta reperiuntur, nec non apud eos qui sunt prosequuti res Saxonum.* Iterum ad ann. Ch. 858. num. 15. sic de eadem re habet: *Res præclarè gestas Ansgarij scriptis mandavit eque Sanctus eius successor Rimbertus, qui de Vitâ eius librum conscripsit, sed magnâ iacturâ perditum*

ditum querimus: Ex eo tantum illa sunt nobis nota,
qua idem qui supra Adam suo Chronico intexuit,
&c. Reuerâ tamen non fuisse perditum, sed
adhuc alicubi latitasse, diligens Annalium
Episcoporum Slesuicenf. scriptor Paulus Cy-
præus, qui anno fortè 1609 obiit, vir sum-
mus, cap. 22. libri sui satis demonstrat: vbi
ex huius S. Ansgarij Vitæ Præfatione bonam
particulam iisdem ferè verbis, quæ Codex
noster Hamburgensis habet paululum tamen
alicubi mutatis, citat; quem librum filius eius
Iohannes Adolphus Cypræus, postea Ca-
tholicus factus, Coloniae vulgavit, anno 1634.
Hunc igitur Vitæ S. Ansgarij librum à S. Rim-
berto conscriptum, cum vnâ cum SS. V Vil-
lehadî & Rimberti Vitis coniunctim per fi-
deles manus ad meas manus acciperem, non
potui nec debui aliter, quàm eum pro ho-
rum Sanctorum, præsertim Ansgarij, qui in-
ter eos eminet, & cuius ego panes aliquot
annis edi, honore, & publicâ Ecclesiæ utili-
tate, in lucem edere. Si qui fortè per Dei gra-
tiam Reges, Principes, Episcopi, Canonica-
tus, Magistratus, saltemue priuati homines,
memores esse velint vnde exciderint, pœnitentiam
agere, & prima opera facere; si super vias stare, &
videre, & interrogare de semitis antiquis, quæ sit
via bona & ambulare in ea vicissim cupiant, ve
inueniant refrigerium animabus suis, nec de se dici
patiantur, Non ambulabimus, Non audiemus. A-
poc. 2. 5. Ierem. 6. 16. Quin enim per hoc San-
ctissimos

ctissimos viros eadem Catholica fides & religio, quæ adhuc viget, autoritate & legatione Apostolicâ Romanorum Pontificum, ipsorum maioribus olim tot laboribus, periculis, & miraculis tradita, ab his auidè excepta & per tot secula exculsa sit, in dubium vocare nemo potest, sed nec ipsi iam vocant: & friuola vox est, dicere, Istos Apostolos suos, suosque maiores errorem errasse maximum, Antichristum & eius doctrinam prædicasse & suscepisse, cum se Christum eiusque doctrinam prædicare & suscipere putarent. Noli, popule mi, sic loquentes audire.

60. Cap. I. §. *Referebat.* Quoniam hic matris & patris S. Ansgarij, & cap. 6. etiam propinquorum, Fratris quoque Audberti nobilis prosapiæ, obiter mentio est, optassem ut tanti viri parentes nominibus suis, patria, & proauorum genealogia, more historico descripta essent: sicut & in Vita S. Vvillehadi, & S. Rimberti, in quibus humilitatis credo causâ hæc eadem similiter fere omisâ sunt. Siue enim ex clarâ, siue ex obscurâ familiâ fuerint, semper Dei per eos laus & gloria amplificaretur: ut qui ex tantis in tantum seipfos humiliarint, aut ex tantulis à Deo in tantum exaltati sint, ut etiam extrema pro nominis eius amplificatione pati sint ausi, & gratiâ eius suffulti nomen ipsius inter Gentes, quas Apostolorum instar ad Christi fident

fidem conuerterunt, magnum & gloriosum fecerint. *Benedictus Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terrâ suscitans à terrâ inopem, & de stercore erigens pauperem: vt collocet eum cum Principibus, cum Principibus populi sui. Ps. 112. 5.* Quod his benedictis viris à Deo factum esse viderur, qui, sicut Apostoli Domini nostri ex piscatoribus assumpti, sic & ipsi ex ignobilibus fortè, honestis tamen familijs in Apostolorum successores vocati, per prædicationem, fidelitatem, & labores suos populorum Septentrionalium Principes constituti sunt, & confortatus, magnificatus, atque multiplicatus est Principatus eorum vehementer. Quò magis dolendum est, quòd nostris & patrum nostrorum infelicibus illis temporibus per ineptissimas Hæreses ista omnia ab ipsis ædificata succiderint, & quæ fors supersunt, ita defœdata sint, vt præstabilius istis populis esset, si hucusque Christum non agnouissent: facilius enim ad sanam & Catholicam eius fidem conuerti possent, sicut ipsorum maioribus olim factum fuit. Faxit Deus, vt horum Luminum suorum, qui Christi salutarem notitiam eis primi præluxerunt, contemplatione, ad ipsorum vestigia rursus sequenda excitentur.

61. Cap. 2. §. *Sed neque.* Mirari aliquis possit, quomodo S. Ansgarius in Visione Maiestatem Domini nostri Iesu Christi contem-
 P plans.

plans, dicere possit; Claritatem circa eum talem non fuisse, qua oculos contemplantium impediret, sed qua oculos gratissimè satiaret: Cùm paulò antè de seipso dixerit; in ipsa immensitate luminis, quid intus haberetur, contemplari se non potuisse, sed tantùm superficiem intuitum esse, & credidisse Dominum Iesum Christum esse, & postea cap. 3. dicit; se præ nimio splendore ex oculis Christi sibi apparentis emicante in faciem eius intendere non valuisse. Respondeo: Sanè inhabitat Deus lucem inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest; & sic S. quoque Ansgarius, etsi in spiritu erat, oculis tamen corporeis & mortalibus videre sibi est visus; quomodo claritatem Maiestatis Christi & immensitatem luminis illius nec exhaustire nec penetrare potuit, nec apparentis etiam splendorem faciei sustinere. Hæc tamen omnia ita facta sunt, vt non impedirentur oculi eius, sed gratissimè satiarentur; hoc est, vt non inde obfuscatio, dolor, & tædium ei fieret sicut nobis fieri solet solem intentius intuentibus, sed facta est ei potius clarificatio, grata recreatio, & desiderium magis magisque videndi. Ex illa gratissima satiacione colligere est, quomodo illud impedimentum accipiendum sit.

62. Cap. 2. S. Cùm itaque. De Martyrio S. Ansgarij legitur, quòd, cùm Maiestatem Dei videret, vox ad eum facta sit, dicens: *Vade,*

& *MAR.*

& Martyrio coronatus ad me reuertèris. Iam ille non est gladio, aut alio violento modo ob fidem Christi à tyrannis occisus, quales propriè Martyres dicuntur; sed in lecto suo inter manus suorum dysenteriâ solutus est. Igitur autor Vitæ eius S. Rimberrus in fine eiusdem cap. 2. exponit hoc Martyrium de mortificatione Crucis, quam iugiter in suo corpore pro Christi nominis honore portauit. Et cap. 33. eum infirmitate proprii corporis penè assiduè laborâsse dicit, vt omnis vita eius ferè Martyrium fuerit. Cumque in eodem cap. 33. vltimò decumbentè consolari vellet, ad memoriam eius reuocare studuit, quantum in Dei Seruitio, quantamque corporis sui pertulerit molestiam, & quòd etiam ipsa infirmitas nouissima, grauis nimium & diutina, satis ipsi pro Martyrio reputari possit. Quæ mihi non displicent: infirmitates enim corporis sui patienter ferre, affectus suos mortificare, iniurias hostium libenter sustinere, eaque omnia ex dilectione Dei, pro nominis eius honore, & propter fidem Christi aut plantandam aut conseruandam, spirituale quoddam, etsi non sanguinis, Crucis tamen sunt Martyrium. Siquidem Martyrem non tam pœna facit, quàm causa; vt rectè Gregorius dixerit: Sine ferro Martyres esse possumus; iniurias enim tolerare, inimicum diligere, secretum Martyrium est. Et sanè *μαρτύριος* testis est, & *μαρτύριον* testimonium.

P a

stimo-

timonium, quod cum Deo & Christo per
 omnes incommoditates nostras reddimus,
 Martyres sumus. Sicut ipse S. Ansgarius su-
 pra cap. 4. vidit, Fulbertum discipulum suum
 à condiscipulo ad mortem vulneratum, ip-
 sum usque ad mortem dilexisse & pro eo
 orasse, & propterea inter Martyres in cœlo
 collocatum esse. Addo tamen ad prædicta
 & hoc: Si quis propter fidem Christi, præ-
 dicationem Evangelij, ædificationem Eccle-
 siæ, & in summa Dei gloriam & honorem,
 paratus sit mortem etiam crudelissimam
 & turpissimam sustinere, modò ei hæc
 necessitas incumbat, & Deus eum hoc glo-
 riæ gradu dignari velit, hunc coram Deo ve-
 rum Martyrem esse, etiamsi tale Martyrium
 coram hominibus non experiatur. Et sic S.
 Ansgarius, cum in Suedia diabolicus aliquis
 propheta omnem populum planè confudif-
 set errore, & contra virum Dei concitasset,
 dissuadentibus ei amicis hac vice prædicatio-
 nem, & suadentibus, si quid haberet precij,
 eâ ratione daret Regi: vt vitus inde euade-
 ret: Non, inquit, pro vitæ meæ redemptione
 aliquid hic daturus sum; Quia si Dominus
 Deus meus ita disposuerit, pro eius nomi-
 ne paratus sum hic & tormenta subire &
 mortem pati. cap. vitæ eius 23. Hic verè fuit
 Martyris in Confessore animus, in cœlesti-
 bus non Confessoris tantùm, sed & Mar-
 tyris præmio dignus! Sic tres pueri in for-

nace ignis, Daniel in lacu leonum, Iohannes Euangelista in cado serpentum, & feruente oleo, Martyres fuerunt, & inter eos numerantur, etsi singulari Dei consilio cum vita euaserint. Voluerunt enim pro Deo vitam suam dare, & ea confidenter aggressi sunt ac constanter pertulerunt, quæ mortem inferre poterant.

Non possum, quin huc referam pertinentissima verba S. Cypriani Episcopi Carthaginensis, quibus Lucium Papam Romanum ab exilio reuersum alloquitur & laudat lib 3. Epist. 1. Apparet relegationem vestram sic diuinitus esse dispositam, non vt Episcopus relegatus & pulsus Ecclesiæ deesset, sed vt ad Ecclesiam maior rediret. Neque n. in tribus pueris minor fuit Martyrij dignitas, quia morte frustratâ de camino ignis incolumes exierunt: aut non consummatus Daniel extitit in suis laudibus, quia qui leonibus missus fuerat ad prædam, protectus à Domino vixit ad gloriam. In Confessoribus Christi dilata Martyria non meritum Confessionis minuunt, sed magnalia diuinæ protectionis ostendunt. Repræsentatum in vobis videmus, quod apud Regem fortes atque illustres pueri prædicauerunt: Ipsos quidem paratos ardere flammis, ne dijs eius seruirent, aut imaginem quam fecerat adorarent; Deum tamen quem colebant, quemque & nos colimus, potentem esse vt eos de camino ignis

eximeret, & de Regis manibus ac de pœnis præsentibus liberaret. Quod inuenimus in Confessionis vestræ fide, & in Domini circa vos protectione gestum vt cum vos parati fueritis & prompti, omne subire supplicium, Dominus tamen vos pœnæ subtraheret & Ecclesiæ reseruaret. Regredientibus vobis breuiata non est Episcopo Confessionis suæ dignitas, sed magis creuit Sacerdotalis auctoritas, vt altare Dei assistat Antistes, qui ad Confessionis arma sumenda & facienda Martyria, non verbis plebem, sed factis cohortetur, & imminente Antichristo paret ad prælium milites non solū sermonis & vocis incitamento, sed fidei & virtutis exemplo. Hætenus Cyprianus planè in sensum nostrum.

63. Cap. 11. in fin. Cella Thurholt S. Ansgario ab Imperatore Ludovico donata in Gallia esse dicitur. Et hinc oriundus erat S. Rimburtus, vid. c. 3. vitæ eius. Nec minùs tamen ex Gente Danorum progenitus dicitur, vitæ S. Ansgarij cap. 29. Quomodo hæc conueniant? nisi parentes Rimburti natione quidem Dani fuerint, & tamen in Thurholt Galliæ habitârint, possidente nimirum illud S. Ansgario.

Huius Cellæ Thurholt mentio est in vita S. Allouini, dicti Bauonis, talis quidem, vt agnoscere sit, eam in Flandria non longè à Ganda nunc Gandauo germ. Gent / fuisse. Cum enim vir deuotus ad B. Anandum Gandam

dam, illius Ecclesiæ fundatorem & primum Episcopum venisset, ab eoque solemniter in Cleri Ordinem receptus esset; postea varia loca piè visens, & aliqua etiam habitans, comperto quòd B. Amandus Monachus in Gandensi Ecclesia substituisset, ad locum professionis suæ redijt, ibique sub Abbate Floriberto solitariè in propria cellula mirè viuens, tandem lectum ægritudinis incidit, quam tamen longè antè præuidit & prædixit. De morte eius hæc habentur concepta verba, apud Francisc. Haræum, qui Vitas Sanctorum potissimū ex Aloysio Lipomano & Laur. Surio, huius autē Sancti ex Theodorico Abbate Sancti Trudonis collegit, & descripta est 1. Octobris. De egrotante sic ait: Familiarem habebat Dominum Thurholtensis Ecclesiæ Presbyterum. Vocatur famulus, & ad requirendum eum festinare iussus, incipit velle ire quòd nesciebat. Sed adest derepentè Angelus Domini; ipse comitatur, ipse Thurholt vsque deducit; & exposito negotio, Presbyterum assumit, & recomitatur. Hunc vir scilicet Domini inter loquendum secretum habuit: huic curam funeris sui vt haberet iniunxit: huius postremū officio communicauit, ac sic paulò post Spiritū de huius fecis luto felicissimè efflauit. Aderat tū in præsentiarum, & S. Episcopus Amānus, & Venerabilis Abbas Floribertus: qui & ipsi cellulam ingressi, cernunt mirabilia Dei in mar-

tyrio militis sui, &c. Monasterium autem Oratorium & Cellam dici, patet ex Vita S. Gerardi Abb. Bromensis, quam descripsit Gonterus Abbas, & Haræus compendiosè repetijt, 3. Octob. his verbis: Erat tunc, sicut est etiamnum hodie Oratorium eo in loco (Bromij) quem alij Cellam, alij Vttdungum vocât. Hic Clericorum instituitur, quod initio ipse eò introduxerat (cùm adhuc in seculo Comes esset), inde remouit (ob temeritatem scilicet eorum, non bonam vitam, & retrū malæ illorum famæ odorem, quæ postea describuntur), & Monasteriū Ord. S. Benedicti illi substituit, (postquam eiusdem loci Abbas factus esset.)

64. Cap. 12. Et in rubrica & in textu huius capituli Gregorius hic Papa, qui ad Ludouici I. petitionem S. Ansgarium Archi-Episcopum confirmauit & ei Pallium dedit, scribitur fuisse Gregorius I. quod ego fidèter expunxi, tanquam errorem scriptoris, qui II. legit cùm IV. essent. Est enim Gregorius IV. qui cum Ludouico I. vixit; à Gregorio autem II. vsque ad Pascalem, à cuius prædecessore Ludouicus primus nouiter Imperator coronatus erat, intercedunt anni circiter centum; quo tempore nondum Carolus Mag. multò minus Ludouicus eius filius fuit. Huius Ludouici hic noster Gregorius in Decreto suo, infra in Appendice, expressè mentionē facit, sicut & Ebonis Archi-Episcopi Rhemensis, cuius & Ansgarius & Pascalis Papa, Gregorio IV. prior, in suis Epistolis

stolis mentionem fecerant. Accedit testimonium ipsius Ludouici I. in suo Præcepto, cuius Imperij anno 21. hæc gesta sunt: & testimoniū Baronij, qui clarè Gregorium I V. nominat ad ann. Christi 832. in princ. & num. 7. & Adamo Bremense Histor. Eccles. cap. 17. Et Crantzio Metropol. lib. 1. cap. 20. Et certè Gregorij II. tempore nec ipse Ansgarius in rerum natura fuit, qui tamen Romæ in Gregorij præsentia fuisse dicitur, quando eum confirmauit & Pallio donauit. vid. Gregorij decretum.

65. Cap. 12. sicut & in Appendice in Decreto Gregorij, vbi narrantur Regna, loca, & populi, ad quos S. Ansgarius missus est, non inueniuntur Sabeni, quorum meminere Baron. ad ann. Christi 826. num. 37.

66. Cap. 12. §. Cui etiam. Locus ille transalpinus Welanao, in quo Cella esse data legitur Gauthberto adiutori S. Ansgarij, mihi videtur fuisse locus qui adhuc *Wehl* dicitur, aduersus & supra Stadam, infra Hamburgū, vbi etiam adhuc Rulandus superest: quales statuas multas Carolus M. in honorem consanguinei sui Rulandi, qui oræ Britanicæ Præfectus fuit, & cum exercitu ex Hispania in Gallias rediēs in pyrenæis montib. periit, & Rutlādus à Dionys. Patauio Rationarij temporum part. 1. c. 7. dicit hinc inde in locis quæ singularib. priuilegijs donabat erigi fecit Magdeburgi, Halberstadij, Bremæ, VVehlæ, Bråstedij in Holsatia, &c. Excellentissimū quem vidi, Bremæ est, qui præter

Galliarv. præter gladium etiam clypeum gerit, in cuius
diens in Py- ius margine hæc simplicitatis antiquæ verba
renais mon- aureis literis scripta sunt: *Freyheit tho icf tu*
ribus perijt, *& Rutlan-* oppenbar/die R. Carl vnd manch Fürst furwar/
das à Dyo- Dieser Stadt gegeben hat / des dancket Gott
nis. Patavio daß ist mein rhabt.

Rationarij
Temporum
part. 1. c. 7.
dicitum.

67. Cap. 16. mirac. 1. Herigarius vrbis
 Birca in Suedia Præfectus, fidelis Christi ser-
 vus, cum popularibus suis de vero Deo cer-
 tans, tempore pluiæ, sic ait: Inuocate vos
 nomina Deorum vestrorum, ne pluuia super
 vos descendat; & ego inuocabo Deum meum
 Iesum Christum, ne aliqua stilla pluiæ me
 contingat: & si quis in hac parte se inuocan-
 tes exaudierit, **IPSE SIT DEVS.** Ipse sit
 Deus, inquit non quasi nouiter per eos fie-
 ret; sed quia ab ipsis pro vero Deo agno-
 scendus & habendus esset. Dij Gentium fa-
 cti sunt, noster autem Deus **EST**, cognosci-
 tur, & colitur. Simili planè phrasi, qua olim
 Elias Baaliticis prophetis dicebat: *Inuocate*
nomina Deorum vestrorum; & ego inuocabo no-
men Domini mei: & Deus qui exaudierit per ignem
IPSE SIT DEVS. 3. Reg. 18. 24. Quod
 iam antè sic interpretatus erat, loquens po-
 pulo: vsquequò claudicatis in duas partes?
 Si Dominus est Deus, **SEQVIMINI** eum:
 Si autem Baal, **SEQVIMINI** illum. vers.
 21. & postea in precibus suis dicebat: exau-
 di me Domine exaudi me, vt **DISCAT**
 populus iste, quia tu es Dominus Deus.
 Vers.

Verf. 37. & ipse tandem populus ait: Domi-
 nus IPSE EST Deus, Dominus IPSE
 EST Deus. Verf. 39. Et sic hic quoque post
 exhibitum miraculum Herigarius dicebat:
 Ecce VIDETIS, quis SIT Deus! Similiter
 in sequenti miraculo orat ita: Domine mi Ie-
 su Christe, vt SCIANTE isti miseri, quia tu
 es Deus solus, & non est alius præter te.

68. Cap. 19. Habetur vtrumque, & quòd
 Bremensis Ecclesia Hamburgensi adiuncta
 seu vnita sit, & quòd ei subiuncta siue sub-
 iecta sit. Hæc quid differant, nemo non vi-
 det. Subiectioni consentit Bulla Decreti Pon-
 tificij à Nicolao Papa data, vt infra in Apo-
 pendice habetur, & in sequente cap. 20.
 verbotenus citata est; in qua Salomo Con-
 stantiæ ciuitatis Episcopus nomine Impera-
 toris petijt, vt Bremensis Ecclesia nouellæ
 Archi-Episcopali (Hamburgensi) *vniretur &
 subderetur* Sedi: & Papa respondit: Decerni-
 mus prædictas Dioceses, Hamburgensem &
 Bremensem, non deinceps duas, sed *vnam
 esse & vocari* (hæc est vnio & coniunctio, sed
 quæ alteri suberit?) *subdique* Sedi, quæ præ-
 decessoris nostri decreto Archi-Episcopali
 est munere sublimata. Hæc cum citra con-
 trouersiam Hamburgensis sit, subditur igi-
 tur hic ei Bremensis: quanuis non vt tunc e-
 rat tota; sed restitutâ prius Ecclesiæ Ferdensi
 parte aliquâ inde ablatâ. quam ego Ramso-
 lam cum confinio suo esse autamo & ex A-
 damo

damo lib. I cap. 23. confirmo, vt vbi S. Ansgarius tempore exilij sui, cum à barbaris Hamburgo pulsus esset, habitauit, ibi Monasterium Canoniale erexit, quod adhuc est, & inde ad Ecclesiam Bremensem Præsule carentem Archi-Episcopus vocatus est. De hac præmentia & subiectione adhuc tumet aliquod olim conceptum vlcus in peccatoribus harum ciuitatum, quod ipsis sanandum relinquo. Hodie certè Archi-Episcopus Bremensis in omniũ ore est, de Hamburgensi Archi-Episcopatu nemo loquitur: imò videtur Hamburgensis Ecclesia Bremensi esse subiecta. Vid. infr. Not. 84.

69. Cap. 20. §. *Cum quo.* Habetur, quòd quia ipse Dominus Ansgarius per se non potuerit abire Romam ad consensum Papæ impetrandum super vnione Hamburgensis & Bremensis Ecclesiarum, suo loco directus sit Nordfridus Presbyter. Quod igitur infra in Appendice in Decreto Nicolai Papæ super hac eadem re, Pontifex quasi præsentem alloquitur, Prosopopæia est, non personæ coràm assistenti viuâ voce, sed Archi-Episcopo absenti per hoc Decretum fit: alloquitur eum Papa literis, non verbis. Priùs autem Papæ Gregorio præsens adfuerat, vt ex eius Decreto liquidum est, & ego in margine annotaui. Ab vtrisque enim his Papis, & confirmationem illam, & Pallium accepit, sicut Bullæ Decretorum ipsorum ostendunt.

70. Cap.

70. Cap. 30. §. *Iam verò*. Aquæ quam bibiturus erat aliquantulum de potu admiscuit, De potu, id est, de vino: vinum enim est naturalis potus hominis, sicut panis cibus. Psalm. 103. 15.

71. Cap. 30. §. *Specialius*. Illud Hospitale pauperum, quod S. Ansgarius in Brema constituit, duodecim fuit pauperum; qui reliquorum accedentium & recedentium curam gererent: & est posterioribus temporibus, cum opibus & viris idoneis creuissent, ab aliquo Catholico Archi-Episcopo Bremensi in Canonicatum duodecim personarum versum, qui adhuc in esse est. Splendidissimum est deinceps ædificatum Templum, turri præaltâ foris, & intus Organo præclaro ornatum, & adhuc ad Sanctum Ansgarium dicitur: in quæ suppellectilem sacram, bibliotecam, & alia preciosa à Catholicis relicta, conuersa esse respondent.

72. Crantzius lib. 1. cap. 38. habet, S. Ansgarium post vnionem Hamburgensis & Bremensis Ecclesiarum superuixisse 7. annis: vid. Baron. ad ann. Chr. 858. num. 14. noster autem Codex ter habet (est n. eadem res tribus locis scripta) quòd 18. annis superuixerit. vid. post S. Ansgarij Vitam. Quod *ἀντιοφάνης*, sic concilio. Anni 18. nostri Codicis intelligendi sunt à tempore primæ Administrationis post factam vnionem; anni autem 7. Crantzij à tempore

pore

pore Confirmationis Papalis. Cùm enim fieret unio, Ecclesia Coloniensis absque benedictione Episcopali degebat, & illud diuturnum exiit: postea Guntharius Coloniensis Præsul constitutus, cùm contradiceret huic unio, ab Imperatore Ludouico iuniore, alijsque Ecclesiasticis & Politicis, Wormatiæ rogatus, consensum suum hæcenus præbuit, Si Apostolicâ auctoritate firmaretur ea unio; hæcenus ergo nondum confirmata fuit. Tum demum missus est Salomon Constantiensis ciuitatis Episcopus & Nordfridus Presbyter ad Papam Nicolaum, & Confirmationem obtinuerunt. Anni igitur 11. decurrerunt ab unione facta ad hanc Confirmationem, quibus S. Ansgarius unio Episcopatus administrauit: his additi 7. anni post Confirmationem factam faciunt 18. Vid. cap. 20. Vit. S. Ansg. & Epist. Nicol. PP. in Append. Adamum item Bremensem, & Albertum Crahtzium, quorum ille *plenariam* appellat Copulationem lib. 1. cap. 31. hic *plenariam* Unionem, Metropol. lib. 1. cap. 42. circa fin. ob Confirmationem scilicet.

Nota reales in Vitam S. Rimberti

73. Quis S. Rimberti Vitam scripserit, nondum satis compertum habeo: suspicor tamen fuisse ipsum successorem in Archi-Episcopatu Adalgarium, qui ei olim à germano suo fratre Adalgario Nouæ Corbeix Abbate;

bate, in directorem monasticæ Regulæ, quam etiam Archiepiscopus obseruandam susceperat, adiunctus erat. Vt quemadmodum S. VVillehadi Vita scripta est per Ansgarium, & S. Ansgarij Vita per Rimbertyum, sic S. Rimberty Vita scripta sit per Adalgarium, qui ei egregium testimonium obseruatæ monasticæ vitæ & Regulæ perhibet, cap. Vitæ eius 12. Nec obstat, quod ipse Adalgarius ibidem se laudare videretur, appellans se cum Frater Monachus esset, *insignem conuersatione virum*, sicut & cap. 22. hoc etiam de se testimonium non inanis gloriæ causa ex suo iudicio profert, sed ex iudicio sic de se sentientium, qui idcirco etiam Archi-Episcopo socium & directorem elegerunt ac miserunt. Nec vana etiam laus est, quod se ibidem *Virum Venerabilem* appellat, cum iam successor & Archi-Episcopus esset: erat enim ille tunc temporis Archi-Episcopalis titulus, quo & uti potuit cum se quasi occultare & nomen suum reticere voluit, imitando S. Rimbertyum, qui etiam se sub nomine familiaris, fidelis, & perpetui comitis S. Ansgarij descripsit. Vid. Vitæ eius cap. 9. & Vitæ S. Ansg. cap. 20. & 33.

Nec obstat etiam, quod se à scriptore illo sequestrare videtur, quando ait: *Hic vir Venerabilis* (ipse Adalgarius Archi-Episcopus) *adhuc hodie superest, cum multis alijs attestans, quia S. Pontifex, cuius Vitam scribimus, nihil ex*

hil ex occasione curæ Pastoralis de monachica perfectione perdiderit, &c. sic enim scribere debuit, qui de se rectè loqui intendit; sicut nouimus etiam S. Iohannem Apostolum de se loquutum esse. Nec denique obstat, quòd cap. 21. de S. Rimberto ait: *Fertur & dicitur miracula fecisse, quasi ex alijs habeat: aut enim ad publicæ famæ testimonium confugit, aut subindicat, se proficiscenti in Suediam non fuisse comitem, sed domi res officij eius administrasse. Et quis potuit maior aut magis idoneus eius monachicæ vitæ testis esse, quàm is, qui ad eam rem dirigendam ei adiunctus erat? Cumque ipse cum multis alijs hac de re attestetur, ut hic scriptum est, quis non videt, quòd se inter alios testes præcipuum faciat qui non tantum Archi-Episcopus & cæterorum Dominus sit, sed alteris etiam sopitis hoc suo scripto inperpetuum testetur.*

74. Cap. 6. §. *Ad omnia.* Rem hanc in Vita S. Ansgarij & prioribus capitibus Vitæ S. Rimberti passim inuenio; illa autem ipsa verba, quæ hic citantur, non inuenio: nisi me oculus & memoria fallit.

75. Cap. 14. §. *Erat enim.* Hospitale eius adhuc Bremæ extra portam orientalem in suburbio extat: quod quia & lapideum est, & verustate ruinosum perpetuâ refectione indigens putârim illud ipsum esse, quod S. Rimbertus olim construxerit: sed non videntur

denter tam copiosi iam illius Hospitalis reditus esse, atque hic describuntur. Templum autem eiusdem nominis quod proximè est, olim nescio quâ fortunâ combustum dicitur, & iam aliud, sed ligneum, pulcrum tamen, cum habitatione Ministri constructum est. Magnus ad illud populi concursus est, pertinentibus ad illud plerisque villicis qui ex ea parte circa urbem habitant, qui vel tres pagos æquare possint; & solent æstivo tempore sudo cælo multi quoque ex urbe ibi comparere.

76. Cap. 14. §. *Sedet.* Quod de S. Ansgario vitæ eius cap. 30. narratur; quòd in Zonâ propriâ semper saccellum cum nummis habuerit, ut absente dispensatore suo pauperibus sine morâ aliquid daret: hoc ab eo didicit perpetuus conuersationis eius comes & successor S. Rimbèrtus, qui idem fecit; & addit memorabile hoc dictum: *Non tardandum est, ut cunctis pauperibus succurramus, quia quis sit Christus, vel quando ad nos veniat ignoramus.* Significans, Christum non rarò sub pauperis figurâ suis fidelibus apparere.

77. Cap. 19. Hanc liberationem vnius Monialis captivæ Iohannes Adolphus Cyprius Annal. Episcop. Slesuicenf. cap. 4. ad totam illam multitudinem captiuorum ampliat, & addit, à Slesuicensibus ductos fuisse, item propter fidem mergendos fuisse in Sliã, deinceps quod hic in præcedente capite generaliter

Q

raliter

raliter de perpetuis actibus S. Rimberti dicitur, quomodo captiuos etiam thesauris templi & vasis altaris redemerit, ille ad hunc actum Slesuici singulariter exercitum refert. Et certè ego ipse considerans miratus sum, quæ hæc misericordia captiuos liberandi esset, ex multitudine quæ ducebatur vnam tantum Monialem redimere, reliquis vel seruituti vel supplicijs relictis? Sed vel ipsi non petiuerint liberationem, pro fide pari parati, vel ipse ad redimendos eos non habuerit satis quod daret: aut si omnes redempti sunt, noster tamen Autor hoc capite id quod singulare est Monialis exemplum recitat è quo & ad eum pertinentibus redemptæ; *μικρά* Ecclesiastica quæ secum habebat pro reliquis dederit, sicut capite præcedente tactum est.

78. Cap. 25. §. 1. Cum S. Willehadus ex suâ Basilicâ, vbi primum sepultus erat, in alteram translatus sit Basilicam temporibus Willerici Episcopi successoris sui, cap. 21. vitæ eius: quomodo potest hic dici, quod S. Rimbertum ad præceptum eius Fratres Ecclesiæ illius sepelierint foris Basilicam prope tumbam S. Willehadi extra murum Ecclesiæ orientalem. Nisi fortè dici possit, quo loco S. Willehadi corpus intra Ecclesiam iacet, eo loco S. Rimberti extra Ecclesiam, intercedente muro, positum esse.

79. Cap. 27. Subscriptiones Episcoporum,
non

non videntur ad solam Vitam S. Rimberti pertinere, sed ad Vitas omnium trium hoc Velumine descriptorum. Est enim per omnia vnum genus pergamenti, & vna manus; quod quorundam locorum diuersi Episcopi subscripti etiam significare videntur, quorum alij alio tempore fuerunt in eodem loco.

Notæ reales in Appendicem.

80. Appendix hæc est in alio magis nouo & meliore pergamento, aliâ etiam manuscripta, quàm priores Vitz: & apparet ad oculum ex primo & ultimo folio, & maculatione eorum, quòd alia fuerit compactura, quâ inueteratâ & lacerâ, hæc noua, quæ tamen iam satis antiqua est, sit cum hac Appendice confecta. Vt ita hæc Appendix sine dubio ex admonitione S. Ansgarij in sua Epistola fluxerit, quâ rogat vt literas, quas Ebo Rhemensis Archi-Episcopus cum consensu Ludonici Imp. à Papa Pascali obtinuit pro licentiâ ad partes Aquilonares euangelizandi causâ eundi. in multa exemplaria describant, in Bibliothecis ad perpetuam memoriam reponant, & successoribus istud notum faciant. Quod de alijs literis, quales in hac Appendice habemus, postmodum etiam factum est.

81. Ebo Rhemensis Archi-Episcopus Appendix hæc S. Ansgarius iam Archi-Episcopus in sua Epistola Catholica mentionem

Q 2

fecerit.

fecerat, quem Pascalis Papa, vt est in eius Decreto, cum Halitgario socio ad Aquilonares miserat, cui etiam Gregorius IV. vt in eius Decreto est, cum S. Ansgario Archi-Episcopo confirmato euangelizandi licentiam in toto Septentrione dederat; hic, inquam, Ebo non mansit constans sed sic se gessit, vt etiam depositus sit; teste Baronio, cuius hæc sunt verba: Quod ad Ebonem Rhemorum Archi-Episcopum pertinet, quoniam in eo quem susceperat Apostulatu ad Danos non perseuerauit; quodque molitionibus aduersus ipsum Ludouicum Imp. infamatus postea fuit, & priuatus est Episcopatu, penitus priorem gloriam obscurauit, adeo, vt nequaquam ipse Danorum Apostolus sit appellatus, sed S. Ansgarius, qui non Danorum tantum, sed & Aquilonarium Apostolus nominatus inuenitur. Hæc ad ann. Chr. 826. num. 37.

82. In Decreto Nicolai Papæ, §. *Igi. ur dum.* Omissa est vox, Ecclesiæ, quod inde videas, quia sequitur, quæ huic contigua esse dicitur, nempe Hamburgensi. Omissum etiam est nomen demortui Episcopi Bremensis, dum vacaret locus, & Ecclesia cum Hamburgensi vniretur. Non hunc Willericum fuisse, qui post S. Rimberrum Ecclesiam istam vel 50. annis rexit, hinc constat, quia post eum, de quo hic sermo est, Episcopatus Bremensis vacauit, & S. Ansgario simul atque

que Vnioni locum dedit. Fuit ergo Ludericus seu Leudericus qui inter VVillericum & S. Ansgarium intercessit.

83. De duabus postremis in Appendice Epistolis, Sergij & Formosi, sic iudico. Sergius ille non fuit Sergius II. qui Gregorium IV. sequutus est, & S. Ansgario adhuc viuente sedit; sed alius, qui cum Formoso vixit. Formosus enim fuit legitimus Papa, cui Sergius ille per Schisma Antipapa oppositus fuit, homo nefarius & scelestus, qui in bonum Formosum multa mala congescit, adeo vt etiã in demortui corpus indignis modis sæuerit. Videtur Sergius ille, quemadmodum in Pontificatus Schisma fecerat, sic in Archi-Episcopatu etiam Hamburgo-Bremensi facere voluisse; & sic Adalgario, qui S. Rimbertum proximè sequitur, & ipso adhuc viuente designatus, ac postea confirmatus fuerat, Ante Episcopum Hoyerum, vel Hoyerum, opponere voluisse. Quæ res cum ei ex voto non procederet, Coadiutorem eius eum fecit, cui & defuncto in Archi-Episcopatu successit. Cur autem, cum diu ante illa Vnio Hamburgensis & Bremensis Ecclesiarum ab Imp. Ludouico Iuniore in perpetuum instiruta, à Papa Nicolao eius nominis I. sub Anathematis fulmine confirmata, & sic quoque à Gunthario Archi-Episcopo Coloniensi approbata esset, cur, inquam, postea aut Hermannus Archi-Episcopus Coloniensis no-

Q3

uam

uam litem mouere, aut Formolus Papa Adalgarium Archi-Episcopum Hamburgo Bremensem increpare, & nouam Dispensationem super hac re, contrariam prioribus decretis, quod in Epistola sua fecit, statuere voluit? Prætenditur æquitas & litis finitio: sed isto modo priores iniquitatis insimulantur, & iam conditionatè accipitur, quod illi simpliciter statuerant. Nec sortita est Formolus Dispensatio opratum finem: utpote Bremense Ecclesiã Archi-Episcopatum Hamburgensem adhuc obtinente. Et quod Hamburgensis Ecclesiã per Bremensem Coloniensi fecerat, idem postea Lundinensis per tria integra Regna Hamburgensi factitauit, adeo ut nisi Hamburgensis in Bremensem transisset, penitus intercidisse potuisset.

Nota reales in Appendicis Appendicem.

84. Ista quatuor Epistolæ Innocentij, de obedientiã præstandã Hamburgensi Sedi ab omnibus Daniæ Episcopatibus, erant in principio huius Libri Ecclesiæ Hamburgensis, ex quo hæc recensemus, in singulari aliqua chartã pergamentã duabus manibus scriptæ, priores duæ tenuiori, posteriores duæ grossiori; cumque videatur Liber diu laceram aut nullam etiam habuisse compacturam, ita imprimis extrema maculata & detrita erant, ut planè à nemine legi possent. Ne tamen quicquam de meo adderem, ea quæ distinctè legi

legi potuerunt fideliter exscripti: ex quibus
de reliquis iam coniectura facienda est.

Innocentius autem ille fuit Innocentius II.
qui coronauit Imperatorem Lotharium II.
quod intelligas, primo ex Calixto II. & Ho-
norio II. Pontificibus eius proximis anteces-
soribus, quos in his Epistolis saepius nomi-
nat, & in hac ipsa causa querelas audiuisse
ait: deinde ex tempore Pontificatus ipsius,
& scriptarum harum Epistolarum; est enim
anno Christi 1130. die 10. Martij creatus
Pontifex, & anno Christi 1133. 6. Calendas
Iunij, 2. Pontificatus sui anno, has Epistolas
scripsit, vt in calce primæ expressum est: de-
nique ex coronatione Lotharij II. in Impera-
torem, quæ eodem anno 1133. 6. Iulij
facta est, teste Baronio

Antè illud tempus, cum Ericus Eigothe
Rex Daniæ pro expiatione summorum pec-
catorum religiosam amplexus esset peregrina-
tionem Iudæam versus, Romam veniens,
Ecclesiæ Lundinensis Archi-Episcopatum &
Primum super tria Regna obtinuit, sed per-
gens in Cypro Insula cum vxore sua Bothil-
de mortuus est; post quem Nicolaus frater
eius Rex Daniæ factus est: sub quo anno
Christi 1103. Ascerus, qui hic in Epistola
Acerus appellatur, Cypræ Ascherus dicitur
c. 18. factus est primus Archi-Episcopus Lun-
dinensis in Daniæ; prius enim parebant om-
nes Danici Regni Episcopatus Archi-E-

piscopo Bremensi & Hamburgensi. Facta est hæc separatio Episcopatum Danicorum, Suedicorum, & Noruuegicorum, à Sede Hamburgensi & Bremensi ab Urbano Papa II. à Gregorio VII. prius deliberata. Vid. Saxon. Gramm. histor. libr. 12. & ex eo Baronium ad ann. Christi 1092. num. 13. 14.

Super hacigitur defectione cum apud Calixtum & Honorium, & iam Innocentium conquererentur Adalbero Hamburgensis Archi-Episcopus & prædecessores eius; Has Epistolas scribit Innocentius pro restitutione antiqui & liquidò constantis iuris; primam ad Adalberonem Archi-Episcopum, alteram ad Nicolaum Regem, tertiam ad Ascerum Lundinensem, quartam, ut videtur, ad Magnum Regem. De prioribus duabus res patet: tertiam autem ad Ascerum directam esse, ex illis quæ adhuc legi possunt satis liquet; præcipitur enim ibi obedientia ad Sedem Hamburgensem, tanquam Metropolitanam, alicui cuius Papa Fraternitatem appellat. Quartam autem sub eodem Dato ad eundem Regem Nicolaum, ad quem secunda est, directam fuisse non est probabile: quia verò ille filium suum, Magnum, coadiutorem & coregem habuit, facilius est existimare, ad eum esse transmissam, ne in tantâ causâ neglectus indignaretur & patri contraria consilia supeditaret. Hæc ferè ex histor. Gentis Danor. & Regum Daniæ num. 79. & 80. ut in mi-

nori

noris forma ex typographæo Elzeuiriano
prodiere. Sed nihil hac restitutione affe-
ctum esse, res loquitur & ex illo tempore
Hamburgensis Ecclesia Archi-Episcopalis
Sedis nomine perdidit, quod cum S. Ansga-
rio eiusque successoribus ad Bremensem Ec-
clesiam migravit. vide supr. Not. 68.

85. Tertia Epistola, ut videtur, ad Asce-
rum nuper contra antiqua instituta erectum
Archi-Episcopum Lundinensem scripta, sic-
pote integrati, ex reliquarum tenore, ex i-
pſius causæ conditione, & relictæ spacij an-
gustia vel amplitudine, possit: quod in gra-
tiam Lectoris conabor assequi, nullius me-
liori iudicio præscribens. Quæ in scriptione
hac inducta sunt lineæ, & impressione alijs
typis excudenda, ea à me sunt lacunis im-
plendis bono animo addita: sicubi quod vo-
lui non sum assecutus, veniam peto. Epi-
stola hæc esset: Innocentius Episcopus, Ser-
uus Seruorum Dei, *Ascero Episcopo Lundinensi,*
Salutem & Apostolicam benedictionem.
Quemadmodum *iuris naturalis est,* alterum
non lædere: ita nimirum *nostri officij, læsum ad-*
iuuare Cæterum Venerab. Frater noster A.
Hamburgensis Archi-Episcopus, *conquestus*
est coram beatæ memoriæ Calix. & Honor.
& iam etiam nobis, quod ei debitam obedientiam
& reuerentiam, tanquam Metropolitano tuo
negligas exhibere. Quâ de re cum & ab ipsis &
à nobis sæpè per literas & nuncios euocatus

Q5

sis, nec

sis nec per te nec per tuos tamen Sedem Aposto-
 licam visitasti. Quia igitur nostri officij est,
 singularis sua conservare, Fraternalitati tuae per
 presentia scripta sermo mandamus, ut ad eius
 subiectionem & reuerentiam redeas, & eitan-
 quam Metropolitanano tuo in omnibus pareas.
 Data apud montem Auentinum, 6. Calend.
 Iunij.

86. Quarta etiam Epistola ex mea conie-
 ctura sic queat integrari: Innocentius Epi-
 scopus, Seruus Seruorum Dei, dilectorum
 Christo Filio, Magna Danorum Regi salutem
 & Apostolicam benedictionem, &c. At
 que pro hoc tempore & pro occa-
 sione sufficiant.

FINIS

*Sequitur Index Nominum Propriorum,
 Numerus est Pagina.*

Acerus Episcopus Lundensis. pag. 198.
 200.
 Adalbero Archi-Episcopus Hamburg. 197.
 Adal-